ڕۆبێرت واڵزەر... شیزۆفرینیا و نەبوونی ئینتیما!!

زمناکۆ بورهان قانع
Zimnaco@hotmail.com

ڕۆبێرت واڵزەر، ڕۆماننوسێکی پڕ لە شێتی و سەرکێشی، هەڵگری هەندێک سیفاتی پڕ سەیرو سەمەرە، دەیویست بە بزمار هەنگوین و هێلم بە دیواردا دابکوتێت، ساڵی 1878 لە سویسرا لەدایکبووەو لە 1956/12/25 دا و لە تەمەنی 78 ساڵیدا لە نزیک (Herisau) کۆچی دوایی کردووە.

نوسەرێکی گاڵتەجاڕ دێت و بەوپەڕی توڕەییەوە بە خوێنەر دەڵێت:"هەرگیز لێت قبوڵ ناکەم کە بەجۆرێک هەڵسوکەوت بکەیت کە گوایە من دەناسیت". واڵزەر لەو نوسەرانەیە کە ڕەخنەگر ناتوانێت بەشێوەیەکی تەندروست بەسەری بکاتەوە چونکە زیاد لە پێویست کەسێکی میزاجی بووەو لەنێو کارەکانیدا هیچ پێکەوە گرێدانێک بەدیناکرێت و خوێنەرو ڕەخنەگر بەردەوام لە ئیشەکانی خۆیدا وندەکات لەگەڵ ئەوەشدا ڕەخنەگران بە چێژێکی بێ ئەوپەڕەوە ئارەزووی بەسەرکردنەوەی دەکەن.

بە توشبونی بە شیزۆفرینیا، کارەکتەری کۆمیدی و هەڵسوکەوتی شێت ئاسا و ڕەشبینی زۆر و نەبونی ئینتیمای واڵزەر دابەشدەبێت بەسەر ڕەفتاری نوسەرگەلێکی وەک: (فرانتز کافکا، سامۆئیل بیکێت، فریدریک هۆڵدەرلین، جیرارد دۆ نێرڤال، و کریستۆفەر سمارت)دا بەڵام ڕەخنەگرێکی وەک

کریستۆڤەر میدڵتۆن دەڵێت:"والزەر دەکەوێتە ناوچەیەکەوە لە نێوان (ستیڤی سمیث) و (سامۆئیل بیکێت)ەوە". دەربارەی وەسف لە ئیشەکانی والزەردا نوسەری گەورە (ویلیام گاس) دەڵێت:"والزەر لە بواری وەسفدا داهێنەرێکی بێوێنە بووەو زۆرترین وەسفی ئەو بۆ حاڵەتە زیهنییەکان بووە."

دەتوانین بڵێین کە کریستۆڤەر میدڵتۆن لە پشت ناوبانگی والزەرەوە بووە چونکە یەکەمین نوسەرو وەرگێڕ بووە کە ئیشەکانی وەرگێڕاوەتە سەر زمانی ئینگلیزی و بۆ نزیکەی پەنجا ساڵ بەدوای سەرجەم کارەکانیدا وێڵ بووە. فرانتز پلای رەخنەگر دەربارەی یەکەمین دیداری خۆی لەگەڵ نوسەردا لە ساڵی 1898 دا دەڵێت:"دوای چەند رۆژێک هات بۆ ماڵەکەم و گوتی: (من والزەرم)، گەنجێکی درێژی لاواز بوو، چاوەکانی شین بوون و خەونیان دەبینی، دەستەکانی گەورە وجوان بوون لەناو گیرفانی چاکەتە تەسکەکەیدا بە ئاشکرا دیاربوون، شەرمێکی زۆری پێوە دیار بوو کاتێک دەستی دەخستە گیرفانییەوەو دەریدەهێنایەوە، بەڵام هەرچۆنێک بێت کۆنترۆڵی خۆیکرد و ئەو شتەی کە بۆیهێنابووم پێیدام، کوراسەیەک بوو لەوانەی کە لە قوتابخانەکاندا هەیە، بە پارچە قوماشێکی رەش بەستبووی، قەسیدەکانی خۆی تێدابوو کە بەدەست و خەتێکی جوان نوسرابوون بەبێ ئەوەی کە یەک وشە یان یەک دێڕی خەتی بەسەردا هاتبێت یات کوژابێتەوە لەکاتێکدا کە ئەوە یەکەمین مسوەدەش بوو."

والزەر ناوێکی پرشنگدارە لە ئەدەبیاتی سویسریدا و شاعیرێک بووە لێوانلێو لە مۆسیقییەت، لەتەمەنی بیست ساڵیدا ویستی واز لە شیعر بهێنێت و ببێت بە ئەکتەر لە بواری شانۆدا، فرانتز پلای بە تەواوی باس لە میزاجیبونی والزەر دەکات و دەڵێت:"ئەو بەردەوام کەسێکی بۆهیمی و یاخی بووەو لەسەر هیچ شێوازێکی ئیشکردنی جێگیر نەبووەو ئینتیمای بۆ هیچ شتێک نەبووە، هەمیشە بە زمانی چاو دەدوا لەگەڵ جوڵاندنی ئەندامانی جەستەی بە شێوەیەکی بەردەوام". بەڵام نوسەر هەروەکو چۆن مەلەی دەکرد و دەیخوارد و دەیخواردەوە و بەڕێگادا دەرۆیشت هەر بەوجۆرەش دەینوسی و دوور بوو لە مرۆڤی ریاکار و درۆزن و دەربارەی ئەو کەسانە دەیگوت: ئەوانە خیانەت لە نەفسی خۆیان دەکەن.

لە کۆبونەوەیەکدا لەشاری (میونیخ) کە ژمارەیەکی زۆر لە نوسەران و خاوەن دەزگاکانی چاپ و بڵاوکردنەوە ئامادەی دەبن و هەموویان ئەندامی کۆمەڵەیەک دەبن بە ناوی کۆمەڵەی (دورگە)، والزەر وەک خۆبەخشێک بڕیار دەدات کە هەموو رۆژێکی هەینی لەبارەگای ئەو کۆمەڵەیە ببێت بە دەرگاوان ئەمەش لە پێناوی ئەوەی کە چالاکییە ئەدەبییەکانی ئەو کۆمەڵەیە بەردەوام بێت. نوسەر لە زیاد لە کایەیەکی ئەدەبیدا کاریکردووەو نوسینی وەک وەسیلەیەک بەکارهێناوە بۆ خۆبەتاڵکردنەوە لەو ئازار و نەهامەتی و ناسۆرییانەی کە دەیبینی. لە چیرۆکی "خۆشەویستی لە ئاهەنگێکی دەم و چاو گۆڕیندا" (سیمۆن) ی خزمەتکار دەبینێت کە دەمامکێکی کردۆتە دەم و چاوی و سەما دەکات و ئارەزووی ئەوە دەکات کە رۆژێک ببێت بە ئەفسەر لە سوپای سویسریدا و ئازاد بێت لە کۆت و بەندی خزمەتکاری، بەڵام ناتوانێت رێگاچارەیەک بدۆزێتەوە بۆ وەدیهێنانی خەونەکانی، ئەو خزمەتکارە خۆی وەک ونبوویەک دەبینێتەوە لە دەریایەکدا کە شەپۆلەکانی توڕی هەڵدەدەن و هەرگیز ناگاتە کەنار دەریایەک بۆ دەرباز بوون لەو گەمە شێتانەیەی شەپۆلەکان. لێرەدا نوسەر لە رێی بەکارهێنانی کۆمەڵێک رەمزەوە قسە لەسەر ئەو سەربازە هەژارانە دەکات کە جەنگی جیهانی یەکەم کردنی بە قوربانی، بەکارهێنانی ئەم رەمزانە بۆ ئەو سەربازە هەژارانە لە کێشمەکێشێکی

عەبەسیدا لەگەڵ پیاوە دەوڵەمەندەکاندا بەردەوام دەبێت و ستایلی ئەو ئیشکردنەشی سوریالی بووە کە لەو دەمەدا ئەو ڕێبازە لە لوتکەدا بووە.

لەساڵی 1919 دا نوسەر لەمیوانخانەیەکدا لە شاری (بیال) ی زێدی خۆی نیشتەجێ دەبێت و نزیکەی حەوت ساڵ لەوێدا دەمێنێتەوەو (ئەمیل شیبلی) نوسەر بۆ سازدانی دیدارێک لەگەڵیدا دەچێت سەردانی دەکات، بەڵام لە سەرەتادا شیبلی هیچ ئیعجابێکی نابێت بەرانبەری، چونکە والزەر لەگەڵ کۆمەڵە کرێکارێکدا کاریدەکرد و ژەمی خواردنەکەی تەنها پەتاتە و قاوە بووە هەر لەبەرئەوە هیچ کەسێک نەیزانیوە کە داخۆ ئەمە نوسەر و شاعیرە یان یان تەنها کرێکارێکە؟ پاشان شیبلی بە خزمەتکاری میوانخانەکە دەڵێت کامیان والزەرە؟ ئینجا دوای ناسینی خۆشحاڵی خۆی دەردەبڕێت و داوای لێدەکات کەمێک پێکەوە پیاسە بکەن.

ئەم فەوزاگەرە یاخییە لە قۆناغێکی دیاریکراوی تەمەنیدا توشی شیزۆفرینیا دەبێت، بەڵام شیزۆفرینیای ئەم ناتوانرێت بچوێنرێت بەوەی (هۆڵدەرلین) چونکە هۆڵدەرلین لە 73 ساڵی تەمەنیدا نزیکەی 37 ساڵ کە دەکاتە نیوەی ژیانی بەردەوام لە نێوان نەخۆشخانە و شێتخانەکاندا هات و چۆی کردووە، ئەڵمانییەکان ئەو حاڵەتەی (هۆڵدەرلین) یان بە (تارمایی شەو) وەسفکردووە، بە مانایەکی دی دەیانگوت ئەو دۆخە بریتییە لە لەدەستدانی بەلانسی زیهنی، ئەگەرچی والزەریش بۆ نزیکەی سی(30) ساڵ لە نەخۆشخانە دەروونییەکانی گوندێکی ئۆتریشدا (نەمسا) هاتوچۆی کردووە وەلێ فاکتەری توشبونیان بە شیزۆفرینیا گەلێک جیاواز بووە لە یەکدی. بە گەڕانەوە بۆ قسەکردن لەسەر شیزۆفرینیا لای والزەر دەبینین لە پاش کۆمەڵێک پشکنینی پزیشکی بۆ حاڵەتی دەرونی نوسەر دەستبەجێ لەیەکێک لە نەخۆشخانە دەرونییەکاندا داغڵی دەکەن و چەند شیکارێکی بۆ دەکەن بەڵام سەرەڕای هەبوونی کۆمەڵێک رای جیاواز لەسەر ئەو حاڵەتە دەرونییە ئاڵۆزە کەچی والزەر هەر بەردەوام بووە لە نوسین و بڵاوکردنەوە ئەگەرچی هەندێکجار بۆ ماوەیەکی دیاریکراو لە ئیشکردن لە دونیای ئەدەبیاتدا وەستاوە. دواجار دەبێت ئەوەش بزانین کە نوسەر لەتەمەنی 50 ساڵیدا توشی شیزۆفرینیا بووە.

لەزۆرێک لە کارەکانیدا گاڵتەجاڕییەکی تەواو بەدیدەکرێت و خوێنەر پەلکێش دەکاتە ناو دونیایەکی پڕ لە عەبەس و بێهودەیی، بەهۆی نەبونی ئینتیما بە هیچ کایەیەکی ژیانەوە لەساڵی 1924 دا لەیەکێتی نوسەرانی سویسرا ئیستیقالە دەکات. رەخنەگرەکان رۆمانی (یاریدەدەر) بە باشترین کاری نوسەر دادەنێن کە (سوزان بڕۆنۆفسکی) بەشێوەیەکی زۆر جوان وەریگێڕاوەتە سەر زمانی ئینگلیزی، کە ئەمیش نەخۆشی موتابەعەکردنی والزەری لە کریستۆڤەر میدڵتۆنەوە بۆ مابۆوە.

دواجار ئەمیش بە چەشنی ریلکە و دۆنێرڤال نامەگەلێکی زۆری بۆ هاوڕێ و دۆست و کەسوکار و خاوەن کارەکانی نوسیوەو ماوەیەکیش لەشاری بەرلین لای برا نیگارکێشەکەی (کارڵ والزەر) ژیاوە، ئەو برایەی کە وێنەی بەرگی کتێبی رۆمانی (یاریدەدەر) ی بۆ کێشاوە، دیارە ئەو ماوەیەش دەگەڕێتەوە بۆ ساڵەکانی (1907– 1909).

لە جەژنی سەری ساڵی 1956 دا و دروست لە 25 ی دیسەمبەردا لەدەرەوەی ماڵەکەی خۆی پیاسە دەکات و لەناکاو بە جەڵدەی دڵ کۆچی دوایی دەکات. مردنی رۆبێرت والزەر کاریگەرییەکی زۆر لەسەر ئەدەبیاتی سویسری بەجێدەهێڵێت چونکە ئەو ئەدەبە تا رادەیەکی بەرچاو هەژارەو ئەوانەی لە رۆژهەڵات دەژین پێی ئاشنا نین .

بۆ ریزلێنان له نوسەر له زیوریخ شارەوانی ئەو شارە شەقامێک بەناوی والزەرەوە ناو دەنێت کە نزیکە لە وێستگەیەکی شەمەندەفەر، بەڵام ئێستا ئەو مردووەو ناتوانێت بلیتی سەفەر بکڕێت بۆ شتوتگارت، ئەو شارەی کە هەمیشە بەپێ ڕێگەکەی تەی دەکرد.

سەرچاوەکان:

1- صالح كاظم، روبرت والزر: اللغز البعيد، جريدة ايلاف الالكترونية، الخميس 28 ديسمبر 2006.

2- Viktoria Lyons and Michael Fitzgerald; The Case Of Robert Walser (1878–1956). Ir J Psych Med 2004; 21 (4) : 138–142.

3- Diagnostic and statistical manual of mental disorders (4th ed). Am Psychiat Assoc (Washington, DC: Author), 1994; 77.

4- Sontag S. Walser's Voice. Foreword in : Robert Walser, Selected stories. Translated by C Middleton. New York, 1982; vii–ix.

5- Middleton C. The Picture Of Nobody. Some Remarks On Robert walser with a Note On Walser and Kafka. Revue Des Langues Vivantes 1958; 24:404–28.